

خبرتی ش تیرۆزستانه بۆسر (نیویورک) و (واشنتون) له ۱۱ سیپتیمه مبری ۲۰۰۱ رووادوونکی ناسایی مبروه ۱۱ سیپتیمه مبر دهچته ناو میژووهه و دكو رووادوونکی زۆر گرتگی سهدی بیست ربهك له ماوهی سالی رایبردوودا، جگه له جهنگی شه مریکا له نهفغانستان، نهم رووادوه **كلمه** بۆته هۆی هانتا كایه ی بیرهوچوون و دهسه قتی و لیکۆنلانی شه مریکا دا، ههروهه دهسه لاتنداران شه مریکا سوودیان لهم قناعت و بۆچوون شه مریکا یه كان و هرگرتسوه له سیاسه شه دهوه یه یان به تایبه شه له مهلائتی سالاتی جهنگی سارد له گهل کۆمۆنیزم به گشتی و به کیتی سۆفیت به تایبه شه، هه زوو دای رووادوه کانی نیویورک و واشنتون دوو شیره بۆچوون سهری هه لدا: یه کتیکان تنها چاره مهسه له شهیۆزوو نیسهلامی تونسره دهی له گۆشه یینشی. به کاربندی زهبرو زهنگ دهینی و نهوهرتیران لهو باوه ده ا سوو که مهسه له که بهو ناسانیه نیمو تگه یشتو چاره دبارده که یینشی باشنه قولبونه وهی گره که، وه یین قولبونه وهه چاره کردنی مهسه له و هۆکاره کان تنها گرتسه کان قولتو شه ناریت دهین. زۆر به کورتی نهم دوو شیره یینشه هه رله ناشتی باسو خواسی پسپوارو و ژۆسه نیران ته ماوه ته وهه یشت هه لقی له سیاسه کانی شهو روپاو دواتریش نیستا دهسه لاتنداران شه مریکا شه خه ربه کهو قناعت له ده گهن که به لقی چاره کان قولایان ییو یسته. شه به سه له دوو و ژۆ (ساول و ویتز- جیگری وه زیری بهرگری شه مریکا) رایگه یانند که بهرنگار بوونه وهی تیرۆزیزم ییو یستی به چاره قول و فراوان هیه. هه لیه ت بریساری شه وهی نایا نهم دوو بۆچوونه ی سهروه له قناعتیکدا یه کانگی دهب وه یا بۆچوونیکان ده یپشه سهر شه وهی دیکه شیان ههر قسه ی سهرزوو سهر کاغه دا ده یپشه شه، بریساریۆتکو وه لاهمه که شهی دوا ژۆ دهی ده خات.

*** ۱۱ سیپتیمه مبری ۲۰۰۱**

وهکو ناشکرابه هیز شه که ی ۱۱ سیپتیمه مبر بۆ سهر دوو ناوهندی یه کجار گرتگی شه مریکا: به که هیمان دلی نابوو ی ولته یه کگرتو هکانی شه مریکا و دووه هیمان دلی دهسه لاتی سه رباری شه و ولته (پنناگۆن) له واشنتون هه رنه مه شه که گرتگی که یه کجار ده دات به هیز شه که، لاکه تر شه وهه که یپشه له میژووی شه مریکا ده و ولته شه ره کانی خۆی شه له ده وهه ی خاکی خۆی شه یام داو، به م مانایه به که م چاره شه مریکا یه کان له سهر خاکی خۆیان شه یزان بریته سهرو زیانگی شه هه ر مزیمی و نابوو یان لیکه وه ی به بۆچوونی سن لاهنی نه فسو سیاسی رووادوه که بۆسه ر خه لگی شه مریکا وها گرتگه، ههروهه واد زام شه زانی شه که به مه رکه زیی (prestige) یا رومه تی شه مریکا کهوت گرتگی که یه کجار زۆری هیه. شه رووادوه دیسان نه گه ر وکو زهنگی وشیار کردنه وه شه مریکا کانی شه ماشا به که م، هه رنه ی له سهر رووادوونکی کۆمه لیک بریساری گرتگ، شهوا دیسان ۱۱ سیپتیمه مبر ماشاو قورسیایه کی تایه ت وه ده گرت. هه بۆ نمونه شه یپشه بهر چارو کوراسته مۆخ دوا رووادوه که له تار شه مریکا یه کان دهنگ بهرز ده یپشه وه ده لی: که (نیشه شه مریکا واماژ ده زانی شه له ده وهه ی ولات خه ریکی باڵا کردنه وه ی نازادی و هیر کراسین، به لآ دیاره نهم بۆچوونه مان هه له سه وه). هه لیه شه نهم رووادوونده هی که م تیک دوو گه ش نیه به لکو بۆته برسر لای شه مریکا یه کان نهم زۆر برسر و بۆچوونیکان ترش له شه شیره ی، که ده یین زۆر بهرگرتگ وه بریگری. له راستیدا نهم باوه ره لای شه مریکا یه کان گزایه شه وان هه لگهی مه سه خلی نازادی و دیوکراسی و نهری که ده مه سه خ نازادی و دیوکراسی

یاسای نیو نه ته وه یی و په یوه ندیه

نیو نه ته وه ییه کانی دوا ی ۱۱ سیپتیمه مبری ۲۰۰۱

به جیهاندا باڵا به که شه وه رۆلێکی گرتگی هه بووه له بهرجه شه بوون شه "ته وه ی" یا گه لی شه مریکی وه نهم بۆچوونه جه مه سه رکی گرتگ سو له نه فسیه تی خه لگی شه مریکا دا، ههروهه دهسه لاتنداران شه مریکا سوودیان لهم قناعت و بۆچوون شه مریکا یه کان و هرگرتسوه له سیاسه شه دهوه یه یان به تایبه شه له مهلائتی سالاتی جهنگی سارد له گهل کۆمۆنیزم به گشتی و به کیتی سۆفیت به تایبه شه، هه زوو دای رووادوه کانی نیویورک و واشنتون دوو شیره بۆچوون سهری هه لدا: یه کتیکان تنها چاره مهسه له شهیۆزوو نیسهلامی تونسره دهی له گۆشه یینشی. به کاربندی زهبرو زهنگ دهینی و نهوهرتیران لهو باوه ده ا سوو که مهسه له که بهو ناسانیه نیمو تگه یشتو چاره دبارده که یینشی باشنه قولبونه وهی گره که، وه یین قولبونه وهه چاره کردنی مهسه له و هۆکاره کان تنها گرتسه کان قولتو شه ناریت دهین. زۆر به کورتی نهم دوو شیره یینشه هه رله ناشتی باسو خواسی پسپوارو و ژۆسه نیران ته ماوه ته وهه یشت هه لقی له سیاسه کانی شهو روپاو دواتریش نیستا دهسه لاتنداران شه مریکا شه خه ربه کهو قناعت له ده گهن که به لقی چاره کان قولایان ییو یسته. شه به سه له دوو و ژۆ (ساول و ویتز- جیگری وه زیری بهرگری شه مریکا) رایگه یانند که بهرنگار بوونه وهی تیرۆزیزم ییو یستی به چاره قول و فراوان هیه. هه لیه ت بریساری شه وهی نایا نهم دوو بۆچوونه ی سهروه له قناعتیکدا یه کانگی دهب وه یا بۆچوونیکان ده یپشه سهر شه وهی دیکه شیان ههر قسه ی سهرزوو سهر کاغه دا ده یپشه شه، بریساریۆتکو وه لاهمه که شهی دوا ژۆ دهی ده خات.

دوله ت و سهروه یی نه ته وه یی
له میژووی مرۆفایه ته یان به تایبه شه میژوو جیهانی رۆژناوا د سه ره لاتی دهوله تی نه ته وه یی و دواتریش سه قا هگیر بوونی به یکن له رووادوه هه ره گرتگه کانی نهم یپنج سه د سالی دوا یه له میژووی مرۆفایه ته یان دیاره نیشتگی هه ره گرتگ له م رواده ناشتی یا (به یانی ویستقالیای ۱۶۴۸)، شه ناشتییه که کۆتایی دانا بۆ جهنگی ۳۰ ساله یی و له وه ش گرتگت سه رتای هه ره گرتگی به ره مه یه ئتا بۆ دهوله تی مۆدیرن. هه ره له بهر شه مه شه دهوله تی مۆدیرن زۆر چار، به تایه ت دوا ی کۆتایه ئتی جهنگی سارد، به دهوله تی ویستقالی ناو ده یین زۆر به کورتی به یینی ناشتی ویستقالی ییۆکه ی سهروه یی خا ک (terri ty) دوو ییۆکه ی هه ره گرتگ بسون: جهنگ و ناشتی و په یوه ندیه ی نیسو دهوله تی که شه توندی له سهر نهم دوو په رهنسیه دامه زران یپشه وه وابه شه بسون.

نهم به قوربان نیشاندان یینشه رۆلێ گرتگی هه بوو له پشتگیری خه لگی شه مریکا بۆ دهسه لاتنداران ولته که هیمان وهه وهه عه تقو پشتگیری که ی زۆر کم ریشه له لایهن کۆمه لگه ی نیو نه ته وه ییه به بۆ شه مریکا، به کورتی جیهان ناماده بسو به یین سوو دوو له گهل شه قوربانیه بوسته تی هه ریکاری بکات، نهم پشتگیری به یۆته یه ی ناووه و ده وه ره وایکرد که (هوقف) ی شه مریکا له په یوه ندیه نیسو نه ته وه ییه کان زۆر به هیز یی، به مانایه کی تر ورتی شه مریکا وهکو قوربانێ نه ک هه ره وه کو زووتر بهرگری که له قوربانێ (عه مدت بهرگری کردنه له کو یوت و نازاد کردنه تی)، به لکو خۆی قوربانێ، وای کرد هتا بگه ره سه ر و دهنگ و ژیمانه ی له سالاتی (۱۹۹۰)، کهان دژه دهنگ و ره خهنگری سیاسه تی شه مریکا بسون کوه ته شه ترکی له یپشه گیری کردنی، شه مه به مانایه کی تر فرسه تکی تاکای به شه مریکا به خشی که شه وهی که له قه برانی کوه ته وه بۆ نه چوو بوو سهر نه تخامیدات و بیاته ...

۱. هه ر سیسته میکی جیهانی له ناما کی هه ژوانیکی جیهانی هانتۆته کایه وه ... به م مانایه ۱۱ سیپتیمه مبر شه رواده بسو که له زۆر رووه شه تکار و هه ژوانیکی سیسته می جیهانی، که له راستیدا هیشا جیهان و زۆر به تایبه تی شه مریکا خه ریکی دامه زران و بهرجه شه بوونین. دیاره له گهل قه برانی کوه تی عیراق بسو به چه قی رووادوه کان و له گهل شه مه ش هه رنه یین له دیدی شه مریکا و عیراق بسو به کیلی به شه میسته می (subsystem) ناوچه ی رۆژه لاتی ناوه راست. هیز شه که ی ۱۱ سیپتیمه مبر دیاره چاریکی تر عیراقی خه ت ناو چه قی گرتگی پیدان به میژووه کی چر شه و ولته جارێکی تر بر سووه گرتگی باس ده براری سیسته می نویسی جیهانر سیاسه ت و رۆلێ شه مریکا یاسای نیسو نه ته وه یی به یینی نهم بۆچوونه دیاره عیراق یله جینگه ی هه ره گرتگی و سه ر و هه ر (نه زه لیا تی) نیداره شه مریکی به تایبه تی شه وه یی ده گرتی چدنگ دۆ تیرۆزیزم. دیاره هه ر دوا ی قه برانی کوه تی شه مریکا سیاسه تکی ساز یه برام سه ر عیراق ییاده کرد که به یی ده گرتی سیاسه تی ته نگیه له جین (containment) نهم سیاسه ته هه زوو بووه سیاسه تی ته نگیه له جین (dual containment) دووه ریا دلو یانه (dual containment) به رام سه ر عیراق و نیران له هه مان کاتدا، که چر نهم سیاسه ته به کارت بووه به رام سه ر عیراق به هۆی ده گرتو، بوونی دوو ناوچه ی دژه فرین (کور دیستان و خه رابووه عیراق) وهه رووه ها پشتگیری به کی ناراسته وه خۆی نیداره ی کوردی له باشووری کور دیستان له لایهن شه مریکا وه. دیاره هه ر له سه ر (۱۹۹۰) کهانه روو بۆ چوونی جیا و له م عیراق هه بوون له ناو نیداره ی شه مریکا: زۆر به کورتی بۆچوونیکان سیاسه تی ته نگیه له جین یی باش بسو با له که تر که کتر بسو له گهل لاتی خۆدی رۆژی

عیراقا بوو یه گومان هه ره به په یوه ندی له گهل شه بابته دایه که روادی ۱۱ سیپتیمه مبر گرتگی ته یه تی وه ده گرت. کونه ک هه رزوو دوا ی رووادوونکه له گهل باڵا بوونه ی ماهدی کوه رهی شه تراکس به ناو ساخمانه کانی دهسه لات له واشنتون مه سه له یه کانگی بسون تیرۆزیزم و عیراق ههروهه با به که وه گرتدانی چه کی کوه ش کوژی عیراق و داچاریش تیرۆزیزم چه کی کۆمه لکوژ بوو به یاسی هه ره گه رمی نیداره ی شه مریکا، به م مانایه به کی له شه تانه ی کهوا بوونه جینگه ی باس نه گه ری شه بوو که واد هه ستیخن سه رچاوه یه کی وهکو عیراق. به لآم گرتگی یاسای نیدو دهوله تی له سه ر به کاره ئتی هیز له لایهن دهوله تانه وه شه وه یه که ده یین نهم به کاره ئتانه بۆ بهرگری له خۆکردن یین، به م مانایه دهوله تان بۆ یان نه یه بکوونه چنگ له سه ر بچینه ی شه گه رو مه زنده کردن، یا به مانایه کی تر شه مرۆ شه ریک بهر یایه کی له بری سه یین. دیاره نهم مه سه له ی بۆته هۆی قسه و باس له ناشتی سیاسه ت دارو پسپو زانی یاسای نیو دهوله تی. شه بۆچوونه ی که ده یی به کاره ئتی هیزه به مه به سیته کی خۆ یاراستی (prevention) به مه به سیته تیکه یانند هه ره مه یه کی شه گه رکار (عتمل) واده ئی گه نم شۆبه به کاره ئتی هیزه ده یپشه هۆیه کی گرتگ بۆ هه لوه شه انه وه ی دهوله تی ویستقالیاو له گۆزانی په رهنسیته کی گرتگی یاسای نیو نه ته وه یی که مانی بهرگری له خۆکردنی دهوله تانه .

*** شه مریکا دوا رۆژ**

دیاره به کی له یپشه کانی قه بران شه وه یه که قه بران له لایه که وه گرت و ته نگه چه له ده گه یین به لآم له لایه کی تر شه وه فره ت ده به خشی. دیاره شه مریکا لهو مه له له کردنی قه برانی کوه تی هیز شه که ی ۱۱ سیپتیمه مبر وهکو دوو فرسه ت بووه زیاتر له وهی گرت. له گهل شه وه ش روادی دوا یی تایه ته ندیه ی خۆی هیه که شه م تایه ته ندیه ی برام سه ر چاوه ی رووادوونکی بریساریۆتکی گرتگ: به له سه ر چاوه گرتسی ناگامه کانی ۱۱ سیپتیمه مبر، نایا له دوا رۆژیکی دور تر دا شه مریکا به شه تویه کی چترسو خه ستر تیکه لای مه سه له جیهانیه کان ده یین یا شه وتا له گهل وه ختا ده گات هه قناعت کهوا، به باش خۆی بکیشته وه و که م یا زۆر گۆشه گیری قه بول بکات؟ له گه رانه وه مان بۆ میژووی سیاسه تی ده وه ی شه مریکا له سه د سالی دوا ییدا دوو خه تته ی شه و تار دژ به سه کتر مان بۆ ده رده کون: له دوا ی شه و تار بوونی جهنگی به که می جیهانی، شه مریکا سیاسه تی گۆشه گیری گرت بهر، به لآم له دوا ی شه و تار بوونی جهنگی دووه می جیهانی (سه د) له سه د دژی شه وه لۆسته یی پشوو) وهکو سه ر کردی جیهانی رۆژناوا، به بهر پر سییه کی یه لیه ک له ناسایشی رۆژناوا، به قولی و به چری کوه ته مه مدانی سیاسه تی نیسو نه ته وه یی

وه ملائیکتانی. شه وه ی تا نیستا دیاره له ماهمه له کردنی شه مریکا له گهل قه برانی کوه ت و هیز شه که ی ۱۱ سیپتیمه مبر که نه ک هه ر شه مریکا به ره وه گۆشه گیری نه چوه به ه لکو زۆر به وتندی و به کاره ئتی تواناییه کی زۆری سیاسی و عه سه که رو نابوو یه و دیپلوماسی که و ته مه مدان. دیاره له م پارچه وه یساو ده وتان به یپشه راستی یلی که شه و لای شه مریکا ده یین زیاتر له به ر خاری شه یینیه شه وهی شه مرۆ شه لسه ر تیرۆتکی شه وه، که ته ییدا مه زگر کردنی رۆلێ سه ر کرده مبعار له مه یه ئتی نیسو دهوله تی ناشتی گرتگ، ده یی شه له چاوه یی شه ی نازاد کردنی کوه تی شه مرۆ شه له چاوه یی یاسای ده گنگ دۆ تیرۆزیزم "به لآ من واده ئی، وه شه مه ش تنها بۆچوونیکه، شه مریکا نه گه ره هه ر یه و ته به زه نیته ت و ره وه شی ده یین رۆلێ سه ر کرده و کاری به ر میژوگر بکات، شه وان گومان هه ره له وهی که ته ییدا سه ر کرده وتو ییت. له رووی لۆژیکه وه ده کسرتی قسه که ی نیشانیان بکین: هه مان شه زه نیته تی بۆته هۆی ته نگه چه له مه ناتانسی (راشه هه مان زه نیته ت) بیته سه ر چاوه ی چاره سه ر. نهم بۆچوونه مه نطقیه ده کسرتی راستی زۆری تبابی، خاتمه ی شه هیز ته ییابان بریار ده رجا به شه هیزه ناغه لاتی و نازاواش یین. وه کتر له شه باوه ده ام که کۆمه لتی هۆهن که نه گه ره له دوا رۆژیکی دور تر دا نه نه هۆی گۆشه گیر بوونی شه مریکا شه و به نیحتمالی زۆر ده یبه هۆی سنور دار کردنی رۆلێ له مه مدانی په یوه ندیه نیسو نه ته وه یه کاتدا:

۱. به شه تیره ی بهر ده وام خۆبه راستزانی وادار شه ت ییاده کردنی سیاسه ته کانا و به که م تر هه لگرتی بۆچوونی و لاتی تر له مه و دایه کی دوو رو دژه دا دوو نه بیته هۆی شه وهی که تاکه ره ولته دۆسته کانی شه مریکا له شه روویای رۆژناوا لیتی دوو بکوونه وه. له راستیدا هه رووک بووه دهره ی پشوو ی شه مریکا "خه تری کیسه گر" ده لی، خه رابترین شه مرۆ ق له سیاسه تدا توشی بیچ نه وهی که له هه مور حاله تیکدا خۆی به راست بانه ی.

۲. شه م له ماره که مانی دوا ی ۱۱ سیپتیمه مبری سالی رایبردو چمده کتیبو و تشارو گتوگر گۆی گرتگ باڵا بوونه وه ده رباره ی "سه ری" نایا بۆ خه لگی رفیقان له شه مریکا یه "روادوونکی بۆ بریاره له ناو خۆدی شه مریکا، به نیحتمالی زۆر زۆر ناگامی لیده که ونه وه، شه وهی گرتگ شه م بریاره بۆ بریاری زۆر خه ربه که له لای کار به ده ستان و خاوه نراییانی شه مریکا جینگه ی خۆ ده گه نه وه، به بۆچوونی سنور کۆران له بۆچوونی خه لگی شه مریکا به رام سه ر سیاسه تی خا رگی ولته که یان رۆلێ زیاتره له فشاری نیسو نه ته وه یی بۆ گۆزینی ره وشی سیاسه تی شه و لاته. له راستیدا هه ر بریاری خه لگی شه مریکا بوو که وایکرد شه مریکا یه لگهی مه سه خلی نازادی و دیوکراسی و نهری که ده مه سه خ نازادی و دیوکراسی